

V.

1. Jiná otázka je, kdy a za jakých okolností. Mohli-li jsme tuto, pokud to historickým vědám dáno, dospěti jistoty, bude nám v další části naší práce vybudovati celý příběh, i když v základě pevně založený, přece jen s právem na pravděpodobnost, byť sebe větší.

Vidíme, že Sandová mohla býti v Praze v letech kolem r. 1840. Přihlédneme-li tu k jejímu životopisu a okolnostem, které nejvíce určovaly její jednání, poznáme na ráz, že tedy pobyt její na půdě české spadá do doby jejího poměru k slavnému polskému skladateli a pianistovi Frederiku Chopinovi, jenžto zaujímá léta 1837—1847. A to povede naše šetření po stopách slavné spisovatelky.

F. Chopin (1809—1849) sám dávno znal dosti Čechy. Jeho talentu první směr dal Čech¹ Vojtěch Živný. A když se Chopin dvacetiletý vracel do Polska z Vídně, přibyl do Prahy 19. srpna 1829 a pozdržel se tři dni. Prahu ocenil za „krásnou, velkou a starožitnou“ v dopise rodičům odtud poslaném (22. srpna, Mieczysław Karłowicz, Souvenirs inédits de Chopin, 1904. 79), seznámil se tu s Hankou, který jej obdaroval řadou pohledů na Prahu pro učeného Skarbka, kmotra Chopinova; jeho průvodem byl nadšen (dopis rodičům z Dráždan z 26. VIII. Karasowicz 80-2) a musil se mu i zapsati do knihy, kam prý se zapisují ti, kómu Hanka věnuje zvláštní pozornost. Jsa už znám jako slavný hudebník, koncertoval předtím ve Vidni (Huneker 17), zvláště v kruzích aristokratických (Karłowicz 180), vyjel z Prahy do severozápadních Čech a poznal Teplice, Most, Duchcov a jiná místa (Hoesick, F. Chopin. Zarys biograficzny. 1899. 29 a n.). Z Vídně již měl známosti mezi šlechtou rakouskou a českou, prý se tam, jak píše domů 13. srpna 1829, líbil „Schwarzenbergům, Wrbnům“ a jiným, ba kdosi v museu za ním běžel poznat jej (M. Karasowicz, F. Chopin. Leben und Briefe. 1881. 73). V Čechách pak jej L. Lempicki uvedl do knížecího domu Claryův (Karasowicz 82—84), kde byla paní domu sestra tehdejšího purkrabího českého svobodomyšlného K. Chotka; místo do divadla se tam dal

¹ Tak všude označován, jen Encyclopedia britannica mluví o „a Polish musician of the name of Ziwna“.

dovést a hrál tu v četné společnosti naprosto „aristokratické“ (Hoesick 30), o níž sám mluví s obdivem. V těch dobách Teplice slavné, hojně vyhledávané a místo diplomatických schůzek, měly i starostou horlivého hudebníka J. Wolframa.

A znovu projel Čechami a zastavil se v Praze, odkud opět píše domů (21. listopadu), na cestě přes Vratislav a Dráždany, kde mu v kolonii polské neříkali jinak než „pan Frycek“ (Hoesick 31), do Vídně, hned roku následujícího, 1830 (Karłowicz 4). A když se byl mezitím na trvalo usídlil v Paříži, 1831, přijel odtud do Čech užívat lázní pro zotavení a posílení svého zdraví. Tak r. 1835 s rodiči a sestrou (Karłowicz 4) prodlel v létě v Karlových Varech, děláje odtud zájezdy (Huneker 39) a učiniv si tu známost s Marií Wodzińskou, jejíž otec však nepřivoloval k sňatku pro nepevné sociální postavení skladatelovo (ib.). A opět roku následujícího, 1836, zajel do Čech, v Mariánských Lázních stýkáje se s Marií, která se s ním v říjnu loučí dopisem na shledanou „v květnu nebo v červnu“. Než k tomu již nedošlo, r. 1837 spojení s Wodzińskými přerušeno.

Ale Chopin tak mohl poznat i české hnutí národní. Vždyť tehdy u nás „každý Polák byl našincům svatým“ (J. V. Frič, Paměti. 1891. I. 50), z Čech pomozeno generálu Skrzyneckému k útěku a pro revoltu polskou projevovány všechny sympatie. Měl asi zájem i pro lidovou píseň českou, vyzývá aspoň v listě z 6. července 1831 přítele, který jede do Itálie, aby se zastavil „na nějaký čas v Dalmacii a Illyrii, aby poznal zpěvy tohoto bratrského národa, jakož i na Moravě a v Čechách“ (Karłowicz 183). Arci vlastní společností, v které se tu pohyboval, byla společnost lázeňských cizincův a předních domů šlechtických. V těch letech jeho sláva dozrála; když v únoru a březnu 1838 píše o něm »Gazette musicale«, zve ho „pianista stejně vynikající jako skromný“, s úctou patříce na jeho dosavadní třicet dvě díla¹ i na jeho umění reprodukční (Niecks. II. 17).

¹ Opus 33 z října 1838 je věnován hraběnce Mostovské a op. 34 (Trois valse brillantes [A-dur, A-moll, F-dur]) sl. Thun-Hohensteinové, z prosince 1838. (F. Niecks, F. Chopin als Mensch und als Musiker [přel. Dr. W. Langhans]. 1890. II. 16).

2. To už byl znám se Sandovou. Zvláštní to bylo přátelství! Ona byla, pro něho, málo hudebně vzdělaná, třebaže dobře uměla o hudbě mluvit (Huneker 45). Soudila, že přijde doba, kdy Chopinova hudba bude převedena v orchestr a neztratí prý nic na své povaze klavírní (Histoire. IV. 441.), což nesvědčí dobře o jejich hudebních schopnostech. Jejich seznámení líčívá se ovšem v romantickém¹ zabarvení, ale o tom, čím více si lze představit, tím méně víme. Jedno je patrné, Sandová neučinila napřed na Chopina dojem; on sám píše: „...včera jsem se setkal s George Sandovou...; udělala na mne zcela nepříjemný dojem“ (Niecks. II. 9). A jeho známý píše o tom Lisztovi: „Když jsme šli domů (z večírku), povídá mi Chopin: Jak nesympatická to žena, tahle Sandová! Je to vskutku žena? Skoro bych o tom pochyboval!“ (ib.)² Zjevně, v lásce zklamaný Chopin Sandové nedobýval. Vždyť i takový obratný zastánce slavné spisovatelky, jako je R. Doumic, je přesvědčen, že se Chopin bál seznámit se Sandovou, vyhýbal prý se tomu: „C'est elle qui vint à lui“ (s. u. 204), dokládá. Ale z jara 1837 už se asi znali dosti dobře (H. Leichtentritt, F. Chopin. *Berühmte Musiker*. 1905. 76).

A jiná nesouměrnost jejich přátelství. Sandová byla výbušná síla, překypující a dobytvačná (Doumic 204), kdežto Chopin byl spíše nedůvěřivý a hlavně zdrženlivý, prý „opravdu slovanská povaha“ (Huneker 50). Také Sandová, třeba už od r. 1835 poněkud strážlivější, přece ještě byla plna myšlenek na lámání sociálních i mravních zvyklostí, horlivá revolucionářka feministická, zvláště když to hovělo její neukojitelné touze po chiméře naprosté lásky-vázně, která ji však vždy zklamala. A umělecká i literární Paříž tehdejší byla na divoké takové poměry takřka uvyklá; nikdo se jim nevyhnul. Hugo, Musset, cudný a přísný Vigny, Flaubert a jiní navázali obdobné styky. I skladatel Liszt tak intimně se přiblížil hraběnce d'Agoult, původem z Frankfurtu a

¹ Není ovšem třeba příliš vyvracet ty kresby (o jich seznámení; tak když se líčí, jak při tanci „chaîne anglaise“ se jejich přátelství navázalo atd., nebo kdo byl prostředníkem, neboť že tu někdo spolupůsobil, je jisto, nebo kde se seznámili, Huneker 45, na hudebním *matinée* atp.) jako činí skoro s hněvem Niecks. II. 2.

² Srov. co o tom L. Vincent, *G. Sand. et le Berry*. 295.

známé více pod pseudonymem Daniel Stern. Sandová s nimi oběma r. 1836 pobyla několik měsíců ve Švýcarských a později v psaní Lisztovi (5. dubna 1837) zve Chopina k této dámě¹.

Chopin také nemiloval romantismu, jeho bouřlivého nadšení, druhy prázdného, jeho výstřelků a jeho odporu ke všemu ustálenému, jeho nájezdy na církev, stát a tradici ho rmoutily i zlobily, jeho křik, reklama a výbojně překypování ho ochlazovaly a odpuzovaly; nebyl bojovná povaha (Huneker 37). Mimo to, jsa přísně katolicky vychován, neměl leč hrůzu před každou nepravdělností, nelibě nesl a byl i pobouřen každým porušením zákonníka zachovalosti², protože se mu v základě protivilo vše nízké³, nenáviděl je (ib. 42). Píše-li tedy příteli Grzymalovi, potom, když už jeho poměr k Sandové byl ukončen (list ze 17.—18. listopadu 1848), že nikdy nikomu neklnul, ale že je tak unaven životem, že Lukrecii (t. j. Sandovou) by mohl proklínat, jeňomže prý ona také trpí (ib. 55), je zřejmo, že Sandová jej k vášni strhla a vládla jím, i když asi často proti jeho vůli. Chopinově povaze se jistě úplně přičil takový poměr, patrně jen pomalu upadal a se ochočoval, i byl také potom zlomen navždy.

Když Mendelssohn píše ve svém dopise z 24. srpna 1837, že Chopin byl „nedávno“ v Londýně, ale prý „nechodil do společnosti“, jednou prý toliko hrál u Brødwooda, továrníka na klavíry, uveden byv prostě pode jménem pan „Fritz“ (Leichtentritt 71), nebyl to v první době vášně stud, při jeho povaze tak pochopitelný, který jej vyháněl ze společnosti, čím raději dříve ji vyhledával a v ní se ochotně veselil?

¹ Sandová sama vzpomíná, že u pl. d'Agoult (a patrně tedy r. 1836) se seznámila s Chopinem: Elle recevait beaucoup de littérateurs, d'artistes et quelques hommes du monde intelligents. C'est chez elle ou par elle que je fis connaissance avec Eugène Sue, le baron d'Ekstein, Chopin, Mickiewicz, Nourrit, Viktor Schoëcher etc. Mes amis devinrent aussi les siens. Elle connaissait de son côté M. Lamennais, Pierre Leroux. Henri Heine etc. (Histoire de ma vie. IV. 405.)

² Velice měl za zlé Lisztovi, že za jeho nepřítomnosti vešel do jeho bytu s dámou. Huneker 42.

³ Sandová sama jej charakterisuje: „ . . . son noble caractère, son désintéressement, sa fierté son orgueil bien entendu, ennemi de toute vanité, du mauvais goût et de toute insolente réclame, la sûreté de son commerce

3. Také tato doba od jara 1837 až do podzímku 1838 (skoro do r. 1839) je dosti temná a místy vůbec nevysvětlitelná jasnými fakty. Významné jednotlivosti zvláště opouštějí životopisce¹. Až do doby, kdy se Chopin se Sandovou, na podzim r. 1838, vydal na ostrov Majorku, jejich poměr nebyl nijak veřejný, patrně úsilím Chopinovým. Teprve r. 1839 posílá Berlioz Chopinovi listky pro dvě osoby, také až po té době v listech přátel vzkazují se Sandové pozdravy po Chopinovi (Karłowicz 161 a n.). Nemáme pozitivního sebe menšího důkazu, že by Chopin, jako činivali jiní intimní přátelé Sandové, byl do r. 1838, respektive 1839, bydlel na jejím venkovském statečku v Nohant (srov. Karénine III. 37 a n.), třebaže někteří jeho životopisci se to odvažují bezpodstatně tvrditi². Bezpečně víme, že teprve v letech 1843(?)—1847, za sezony byv učitelem klavíru, o prázdninách pobýval v Nohantu³ (Huneker 49).

Korespondence Chopinova je sice neúplná, zvláště jeho dopisy rodičům z Paříže dosud nejsou všechny známy, nicméně přece

et les exquisés délicatesses de son savoir-vivre faisant de lui un ami aussi sérieux qu'agréable." (Histoire de ma vie. IV. 46); také ib. 443.)

¹ Tu dobře praví H. Leichtentritt (s. u. 76): „Mit dem Jahre 1836 bricht die erhaltene und zugängliche Familienkorrespondenz plötzlich ab, erst aus den vierziger Jahren sind die Familienbriefe wieder als Quelle benutzbar. Es ist also wenig über die Einzelheiten von Chopins Leben, besonders 1837/38, zu melden. Insbesondere über die erste Zeit Chopins Beziehungen zu George Sand ist Dunkel gebreitet. Im Winter 1837 war Chopins Gesundheitszustand nicht gut; sein Leiden machte im Jahre 1838 bedenkliche Fortschritte, so daß ein Aufenthalt im Süden für ihn ganz Notwendigkeit wurde“, t. j. cesta na ostrov Majorku, na podzim r. 1838. Dopisy které Karasowski kladl do r. 1838, důvodně umístil Hoesick až do doby pozdější, do r. 1841, srov. Karénine III. 51.

² Niecks. II. 19: Wir können, wie ich meine, mit Sicherheit annehmen, daß Chopin im Sommer 1837 nach Nohant gegangen ist und überzeugt sein, daß er dies im Sommer 1838 gethan hat, obwohl zuverlässige Angaben bezüglich dieser beiden Besuche nicht zu finden sind. Je příliš významné, že Niecks a Karenin, kteří znali neznámý materiál, tak si tu odporují. Karenin měl docela přístup ke všem materiálním Spoelbercha de Lovenjoul, k dokumentům dosud nevydaným a neprístupným i franc. badatelům. Zdá se, že spíše v létě 1838 něco zamlčují, než by vůbec nic nevěděli.

³ Protože slova Sandové o „pendant ces huit années“ vztahují se na její dobu chopinskou t. j. léta 1839—1847 kdy „Chopin venait passer trois ou quatre mois chaque année à Nohant“, nelze položit takový jeho pobyt před r. 1839 (Histoire de ma vie. IV. 457 a 459; srov. i 441.).

někdy výmluvná. On má od své rodiny listy až do 8. května 1836, dále však už jich není až od 9. ledna 1841 a v těch nikde ne-najdeme od něho pozdravu Sandové (Karlłowicz 87—90). Jeho listy domů pak jdou, pomíneme-li dobu do r. 1837, až od 18. září 1844 a on v nich vždy nazývá Sandovou jen buď Mme S. nebo Mon hôtesse (ib. 2 a 21), neomylný to doklad jeho hrůzy i ostychu z takového poměru, jimž svědčí stejně jeho postesknutí v uvede-ném dopise Grzymalovi.

Také ovšem korespondence Sandové není úplná¹, zvláště nikoli dosavadní její vydání šestidílné (1882). A přece i ta je poučná, pro tato léta, 1837—1839, v první řadě. Málokterý rok neposlala slavná spisovatelka nějaký dopis, který by v souboru psaní nemohl býti obsažen, po tak dlouhou dobu, jako tu, zvláště r. 1838. Její korespondence tuto nemá jediného listu od počátku dubna do konce září, t. j. po šest plných měsíců; pro předešlý rok není ani lístku pro červen (a poslední dva měsíce v roce) a roku následujícího jako by korespondence (mimo konec roku) plně ustala po tři měsíce od července do září. Že by Sandová nebyla vůbec psala, je nepravděpodobné, tedy jsou listy, které odeslala, toho rázu, že nemají být, snad aspoň zatím, tištěny. Také vskutku psala v květnu r. 1838 paní Marliani (Karénine II. 457), je-li vročení správné, a 26. září P. Lerouxovi, ač na druhé straně její dopis majoru Pictetovi do Ženevy je v Correspondence (II. 104) datován říjnem 1838, kdežto Karenin jej datuje jarem (s. u. III. 233). A to není bezdůvodné, list je z počátku července toho roku.

Tento dopis však také ukazuje, že se se Sandovou dělo něco výjimečného. Omlouvá se v něm zase ze svých životních pošetilostí, touží po cizích krajinách. Ráda totiž jezdívala, jak doznala už v dopise Mussetovi², a jak konečně je jasné z její povahy, usta-

¹ Karlłowicz naznačuje dopisy od Mme Freppa, Ctesse Furstenstein, Ctesse Gainsborough, M. Galloux, Mme Gangler, Mme Garat, Veuve Garcia, M. Gathy, M. Gouboux, Mme Grote, M. Grzymala et M. Gudin, ale neotiskuje jich (166), jako listy Chopinovi avšak stejně píše, že by na místě tom a tom měly stát dopisy Sandové sl. L. Jędrzejewiczové i Clésingerových. „Sur la demande des héritiers de George Sand, nous renonçons à cette publication“ (120).

² Mluví o „mes projets de voyages fréquents“, Corresp. de G. Sand et Alfred de Musset. 46. cit. RHLF. 18. 1911. 561.

vičně chtivé nových vznětů, stále lačné překvapení a unesení, ale také sama přiznává, že nejspíše „většina z nás dnes cestuje z touhy po tajemnu nebo osamocení a pro jakési ztajení“, ukrytí (Karénine III. 56), a její nejdůkladnější životopisec, který druhdy ani neví, jak by kde s ní snál všechny slabosti i příliš lidské, poučuje svého čtenáře, jak ona dovedla rychle přecházet s místa na místo a jak se hbitě stěhovala (ib. 36 a n.).

Je pravděpodobné, když potom sám vykládá, že celé léto 1838 ztrávila v Paříži? A přece si Karenin, ač měl přístupným širší, ne-li celý materiál, musí konstatovat, že Chopin „psal to léto méně než vůbec kdy a také Sandová proti svému zvyku byla velmi skoupá na psaní a v těch, která existují, málo mluví o sobě“ (s. u. III. 54.), což jsem podtrhl. Velké mezery v korespondenci jak Chopina, tak Sandové v letech 1837—1839 jsou tedy zaviněny nejen nepřístupností dopisů, nýbrž i skutečným jich nedostatkem. To je ve shodě s tvrzením životopisců toho i onoho, že „máme jen málo zajímavých dokladů o této době“ (Karénine III. 53) i s tím, proč tuto dobu u Sandové i Chopina biografové prostě přeskakují, zastírají nebo pomíjejí skoro mlčením (srov. Karłowicz 4). Nejenom snad nechťí, nýbrž ani nemohou o ní mnoho pověděti z dokumentů, které mají po ruce?

Proč nepsali, proč je po nich málo dokumentů, zvláště v létě 1838? Karenin myslí, že prožili rozkošné léto v Paříži (III. 53), Niecks míní, že v Nohantě (II. 19). Proč by však byla Sandová z Nohantu, kde byla doma, mezi svými, v rodném kraji, s nímž splynula, byla ustala ve svém dopisování, když v něm nepřestala ani v Benátkách, za episy mussetovské a za okolností daleko choulostivějších? A jak by se bylo odtud nerozlévalo její nitro, šťastné novou láskou, v plynulé řádky jejich listův, aspoň nejlepším a nejspolehlivějším známým? A Chopin? Vždyť psal hned potom na podzim z Majorjky, proč by nepsal aspoň někomu odtud?

Chtěli-li, jak míní Karenin, žít v Paříži tajně, byl by to dobrý úkryt? A byl by to pro nepevné zdraví Chopinovo vhodný letní pobyt za největších zářů? Idyla, jakou si pro tento pár v letní, žhoucí Paříži kreslí tento životopisec Sandové, jež by tak osamotně žila s Chopinem, je nepravděpodobná. A proč by z Paříže byli nepsali? Aby se ukryli? A jak by se tam byli mohli ukryt

oni dva? Jak by je byl, milující, kteří přece jen mají tolik kulturních potřeb a kteří se nikdy nezřeknou navštívit krásná místa přírodní, kam se jednou valí zástupy obecnstva, jindy se uchylují umělci nebo životní snilkové a samotáři, nepotkal někdo ze známých? A v té době v letech 1837—1847 byla prý, což se zdá podobné, celá řada těch, kdo psali deník (Huneker 41). Nikdo by to byl v listě nesdělil, nikdo v denním skizzáři nezachytil? A proč tu v létě odstraňuje Sandová syna Maurice v průvodu Mallefilově do Havru (Karénine III. 53)? Aby mohla žít s Chopinem v Paříži či v Nohantu? Vždyť s dětmi i s ním jela pak na Majorku!

Z toho ze všeho vyplývá: Chopin a Sandová byli někde, kam s nimi nikdo nemohl, odkud nemohli či nesměli psát, na pobytě, jež bylo nutno naprosto tajit. Byly-li jaké stopy jeho, zahladili je patrně a kdo ví, zda také nikoli z důvodů, aby nová epizoda, snad poněkud i podobná benátské, stejně nerozvířila vlny uměleckého života, není-li však ani sledu po tomto létě, patrně, že diskretnost byla na všech stranách zachována¹.

Uvážíme-li, že ještě v „Histoire de ma vie“ Sandová sama potom v padesátých letech vyznává, že mívala a mívá ještě touhu „voyager pour voyager“ (Karénine III. 55), a ozvala-li se právě ten rok ta touha, jak svědčí dopis Pictetovi, byla nejspíše spolu s Chopinem v cizině a to někde, kam se mohli dostat jen tajně, na zapřenou a odkud nemohli psát. Ale naplňovala-li Chopina hrůzou „myšlenka, že by měl opustit Paříž, svého lékaře, své známé, ba docela i svůj pokoj a klavír“, už od několika let, jak píše Sandová (Niecks II. 21), takže „byl otrokem svých zvyklostí a sebe menší změna jich byla pro něho strašnou událostí“ (ib.)², pak se dal asi svést toliko k cestě do země, kde byl znám, kde vše mohlo

¹ To by odpovídalo též Chopinově cudnosti a diskretnosti. Právě-li L. Vincentová (G. Sand et le Berry 295): „Les relations intimes de Chopin et de George Sand devaient dater très probablement du milieu d'octobre 1838“, a vzpomíná-li, že Sandová psala v září t. r. Lerouxovi o Mallefilovi „que depuis trois mois, il n'y avait plus aucune (intimité) entre eux“ (ib. 249), shoduje se to podivuhodně po všech stránkách s našimi předpoklady.

² Srov. Histoire IV. 436 a 453—460; Sandová tu sama mluví o tom, jak bylo nutno Chopina strhnout k cestě (436), myslím, těžko se odhodlával k cestě ve společnosti nelegitimní ženy.

hovět jeho zdraví, kde měl přátele a kde mohl být jako doma. Tím spíše, byla-li finanční tíha cesty na něm, jako později při výletu na Majorku. A tajil-li Chopin i přátelům, až na dva (Niecks II. 22), cestu na tento španělský ostrov, kam se přece musil odebrati do jižního podnebí, aby napravil své zdraví svrchované ohrožené tuberkulosou, pak se tím spíše před tím halil v mlčení o jakékoli cestě jiné.

Vše ukazuje tedy k tomu, že patrně v létě 1838 (spíše než r. 1837¹ nebo jindy, což už je nepodobné), Sandová a Chopin si vyjeli a sice do ciziny, kam slavný skladatel chtěl jet, kam mohl také své družce opatřit „volnost i možnost“ (liberté et le moyen) se vypravit a kde jeho skrupule z takového poměru a jeho stud nebyly by ještě jitrěny. Takovou cestu mohli podniknout do Čech. Tu byly všechny podmínky pro ně.

VI.

1. Chopin tu měl známosti v kruzích mocné aristokracie, příznivé francouzskému duchu, třeba nikoli vždy právě jen revolučnímu. Ty šlechtické domy nejen měly co největší styky, nýbrž jejich členové zaujímali druhdy i nejnvlivnější místa. Už z dřívějška znám byl dobře v domě teplických Claryův-Aldringen, jehož někteří členové, tak Leopold, Dobnerovi tlumočili lásku k „slavnému a šlechtnému národu českému“ (J. Hanuš, Národní museum a naše obrození. 1921. I. 157), jiní mimořádně podporovali ustavení českého musea, jako Jan (ib. 1923. II. 53), týž to z rodiny Claryův, jehož choť byla dcerou maršála, francouzského spisovatele, osvícence

¹ Ačkoli tento rok není vyloučen úplně: prý toho roku (1837) prodělal Chopin kuru v českých lázních, podle zářijového čísla „Neue Zeitschrift für Musik“ t. r. (Karénine III. 37), což, bohužel, nemohu ani potvrdzovati, ani vyvracet; neboť v Archivu ministerstva vnitra vedle zpráv z Teplic, jež označují současné zaslání „Scznamu“ hostí, těchto seznamů jsem nenašel, a lázeňská správa dnešní mi na dotaz o tom vůbec neodpověděla, ač jsem jí přiložil známku na odpověď. Také zámecký archiv a úřad neodpověděly na dotaz v té věci učiněný za mne jedním přítelem, ač dotaz byl opakován. Záznam „Neue Zeitschrift für Musik“ (září 1837, str. 80) prostě konstatuje, že je Chopin tou dobou v českých lázních (Teplicích?), jak mi věc laskavě vypsala sl. PhC. B. Seichterová (dopis z 26. ledna 1925 z Vídně).